

Bilişsel Davranışçı Terapi Sürecinde Terapötik İttifak Ölçeği-Gözlemci Formunun Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Psik. Gonca SOYGÜT¹, Psik. Sait ULUÇ²

Özet / Abstract

Amaç: Bu çalışmada, Titchenor ve Hill (1989) tarafından geliştirilmiş olan Terapötik İttifak Ölçeği-Gözlemci Formu'nun (TİÖ-G) Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir.

Yöntem: Çalışmada, Hacettepe Üniversitesi Psikoterapi Araştırmaları Laboratuvarı'nda (HÜ-PAL) yürütülen kısa süreli bilişsel davranışçı odaklı psikoterapi görüşmelerine ilişkin görsel kayıt havuzundan seçkisiz olarak belirlenen 6 terapistte ait 18 görüşme kaydı 3 yargıcı tarafından değerlendirilmiştir. Görsel kayıtlara ilişkin yargıcılar-arası güvenilirlik katsayılarını belirlemek amacıyla, 3 yargıcıdan elde edilen veriler Sınıf-içi Korelasyon Katsayısı (ICC) yöntemiyle incelenmiştir.

Bulgular: Sınıf-içi Korelasyon Katsayıları, 'Duygusal Bağ' boyutu için (ICC)= .73; 'Amaç' Boyutu için ICC=.70 ve 'Görev' boyutu için ICC=.78 olarak hesaplanmıştır. Ölçek toplam puanı için ICC=.75 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin iç geçerliği $\alpha = .90$ olarak bulunmuştur. Toplam madde korelasyonunun .84 - .96 aralığında değiştiği gözlenmiştir.

Tartışma: TİÖ-G kısa formunun, Türkiye'de yürütülen klinik uygulama ve araştırma faaliyetlerinde kullanılabilirliği açısından, kabul edilebilir düzeyde psikometrik özelliklere sahip bir değerlendirme aracı olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Terapötik İttifak Ölçeği-Gözlemci Formu, Güvenirlik ve Geçerlik

SUMMARY: Psychometric Properties of the Turkish Working Alliance Inventory-Observer Form

Objective: This study aimed to examine the reliability and validity of the Turkish version of the Working Alliance Inventory-Observer Form (WAI-O) (Titchenor and Hill, 1989).

Method: The study included 18 videotape records of 6 therapists conducting short-term cognitive behavioral therapy. The videotape records were chosen randomly from the pool of Hacettepe University Psychotherapy Research Laboratory (HU-PRL) and coded by 3 judges. Intra-class correlation (ICC) coefficients for the scale were calculated using the average measure method to determine the inter judge reliability coefficients for the data obtained from the 3 judges.

Result: The ICC coefficients were 0.73, 0.70, and 0.78 for the bond, goal, and task dimensions, respectively. The ICC coefficient was 0.75 for the inventory total score. The internal validity of the scale was $\alpha = 0.90$. The item total correlation ranged between 0.84 and 0.96.

Discussion: On a preliminary basis our findings indicate that the Turkish version of the WAI-O Short Form has acceptable levels of reliability and validity for clinical and research use in Turkey.

Key Words: Working Alliance Inventory- Observer Form, Reliability and Validity

Geliş Tarihi: 13.02.2009 – **Kabul Tarihi:** 08.06.2009

Yazar Notları: 1) Araştırma, H.Ü-BAB 03G009 ve TÜBİTAK-SOBAG104K082 no'lu proje destekleri çerçevesinde yürütülmüştür. 2) Araştırma sürecinde, izlenecek etik ilkeler açısından Türk Psikologlar Derneği (TPD) Etik Yönetmeliğinin ilgili maddeleri temel alınmıştır. Ayrıca, belirtilen projeler çerçevesinde, H.Ü.T.F. Tıbbi, Cerrahi ve İlaç Araştırmaları Etik Kurulu'na onaylanmıştır.

Teşekkür: Çalışmamızın yürütülmesindeki katkılarından dolayı, 2004-2008 dönemleri arasında HÜ Psikoloji Bölümünde Klinik Psikoloji uzmanlık alanında yüksek lisans eğitimine devam eden öğrencilerimize ve HÜ-PAL ekip üyeleri, Zeynep Tüzün, Manolya Çalışır, Sevginar Vatan ve Zehra Çakır'a teşekkür ederiz.

¹Psik. Prof., ²Psik. Dr. Hacettepe Ü Psikoloji AD., Ankara.

Psik. Gonca Soygüt, e-posta: goncab@hacettepe.edu.tr

GİRİŞ

Psikodinamik yaklaşım kökenli terapötik ittifak nosyonunun Bordin (1979, 1980) tarafından, tüm yaklaşımları kapsayacak biçimde yeniden kavramsallaştırması, alanda önemli bir gelişme olarak dikkati çekmektedir. Yazar, terapötik ittifakı temelde bir ilişki bütünü olarak görmekle birlikte, bu olguyu teknik olarak üç yapının bileşimi olarak tanımlamaktadır. Birinci bileşen; terapist ve hasta arasında görevleri ya da belirli bir tekniğin uygulanması açısından yapılan bir anlaşmayı içermektedir. İkinci bileşen; tedavinin amaçlarında ya da öngörülen sonuçlarındaki anlaşmaya işaret etmektedir. Üçüncü bileşen ise terapist ve hasta arasındaki karşılıklı güven ve kabulü içeren duygulanımsal bağı kapsamaktadır. Görüldüğü gibi Bordin'in önerdiği bu kuramlar-üstü bakış açısı, teknik ve yaklaşım farklılıklarından bağımsız olarak tüm terapötik süreçlerde kişilerarası ilişkiler faktörünü terapinin etkinliği açısından önemli bir noktaya oturtmaktadır. Bu açıdan, yeni dönem psikoterapi araştırmaları da, değişim sürecinin terapötik ittifakı oluşturan elementler olarak terapist ve hasta arasındaki ilişkiye odaklanmıştır.

Belirtilen kuramsal çerçeveden hareketle, terapötik ittifakın terapi sonuç değişkenlerini yordayabildiğine işaret eden çalışmalar (örn. Horvath ve Symond 1991, Martin ve ark. 2000, Safran ve Muran 2000), ittifak olgusunu ölçmeyi amaçlayan çok sayıda aracın gelişmesine ivme kazandırmıştır. Bu araçlar arasında en yaygın kullanım alanı bulanlardan biri Terapötik İttifak Ölçeği'dir (TİÖ) (Working Alliance Inventory, WAI; Horvath ve Greenberg 1989, Martin ve ark. 2000). Bordin'nin ittifak modeli temel alınarak geliştirilen ölçeğin ilk hali, birbiriyle eşgüdümlü ve herbiri 36 madde içeren terapist ve hasta formlarından oluşturulmuştur (Horvath ve Greenberg 1989). Terapötik ittifakın duygusal bağ, amaç ve görev boyutları, eşit sayıda maddeyle temsil edilmiştir. Daha sonradan, faktör analizi temelinde ölçeğin 12 maddeden oluşan kısa formu geliştirilmiş (Tracey ve Kokotovic 1989) ve bu kısa formun özgün TİÖ ile yüksek bir korelasyona sahip olduğu ve özgün TİÖ yerine kullanılabilmesi bildirilmiştir (Busseri ve Tyler 2003). İzleyen dönemde, terapötik işbirliğinin değerlendirilmesinde güvenirliliğin artırılması amacıyla, ittifaka ilişkin ölçümlerin hasta ve terapistin yanısıra, bağımsız bir gözlemciden eşzamanlı olarak alınması önerilmiştir. Buradan hareketle, Titchenor ve Hill (1989), TİÖ'nün Terapist ve Hasta formlarının birbiriyle uyumlu maddelerin, gözlemcinin yanıtlanmasına olanak sağlayacak şekilde yeniden yazarak Terapötik İttifak Ölçeği-Gözlemci Formu'nu (TİÖ-G) geliştirmiştir. Buna paralel şekilde,

ilgili literatürde hasta ve terapist bildirimlerine ek olarak gözlemci bildirimlerine başvurmanın giderek yaygınlaştığı görülmüştür (örn. Andrusyna ve ark. 2001, Fenton ve ark. 2001).

TİÖ'nün geliştirilmesini izleyen süreçte, ittifak düzeyi ve terapi sonuç değişkenleri arasındaki ilişkiler, araştırmaların odak noktasını oluşturmuş, ölçeğin psikometrik özelliklerine ilişkin incelemeler ise geri planda kalmıştır. Ayırıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi yöntemlerinin kullanıldığı daha yakın zamanlı çalışmalar, ölçeğin tekli, ikili ve üçlü faktör yapılarına sahip olabileceğine işaret etmiştir (Hatcher ve Gillaspay 2006). Tek faktörün elde edildiği çalışmalar, ittifakın tek ve bütün bir olgu olduğu savını destekler niteliktedir. Faktör analizi çalışmaları, sıklıkla, 'Görev' ve 'Amaç' maddelerinin aynı faktör altında toplandığına ve bu iki boyut arasındaki korelasyonların oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir. Buna karşın, 'Duygusal Bağ' boyutu ayrılarak ayrı bir faktör oluşturmaktadır. İkili faktör yapısının ön plana çıktığı bu tür çalışmalarda 'Görev' konusundaki uzlaşma ve başarının, tarafları 'Amaç' konusunda fikir birliğine yaklaştırdığı vurgulanmakta ve bu iki boyut arasındaki binişikliğin süreç içindeki karşılıklı etkileşimin bir sonucu olabileceği ön görülmektedir. TİÖ'nün yapısı açısından en kabul gören yaklaşım, sözü geçen üç ittifak birleşeninin ana bir ittifak olgusunun etkileşim içindeki birleşenleri olduğu yönündedir. Bu görüş, Bordin'in ittifak tanımıyla oldukça tutarlı görünmektedir. TİÖ-G'nin psikometrik özelliklerine ilişkin çalışmalar ise daha sınırlı sayıdadır (Fenton ve ark. 2001, Andrusyna ve ark. 2001). Bunlardan, Andrusyna ve ark. (2001), TİÖ-G'nin faktör yapısını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, 'Görev' ve 'Amaç' maddelerinin bir arada gruplaştığını ve 'Duygusal Bağ' boyutunun ayrıştığını belirlemiştir. Daha çok bilişsel terapiye uygun olduğunu düşündükleri bu yapılanmayı Uyum/Güven (Agreement/Confidence) ve İlişki (Relationship) başlıkları altında iki faktörlü bir modelle özetlemiştir. Uyum/Güven başlığı altında ağırlıklı olarak 'Görev' ve 'Amaç' maddeleri, 'İlişki' başlığı altında ise 'Duygusal Bağ' maddeleri yer almıştır. Fenton ve arkadaşlarının (2001) çalışmaları ise, TİÖ'nün Gözlemci Formu'nun terapi sonuç değerlendirmelerini, TİÖ'nün Hasta ve Terapist Formları'ndan daha iyi yordayabildiğini göstermiştir.

Buraya kadar aktarılanlar, terapötik ittifak olgusunun, terapist ve hasta ikililerinin yanı sıra yetkin bir gözlemci tarafından da değerlendirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Bu açıdan, TİÖ-G'nin, kullanım kılavuzuyla birlikte Türkçe'ye uyarlanmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Ayrıca, TİÖ-G kılavuzunun terapötik ittifak

kın değerlendirilebilmesi açısından yapılandırılmış bir çerçeve sunduğu gözlenmiştir. Bu yönüyle, aracın, psikoterapi süpervizyonlarında kullanılabilirliği açısından, uygulama alanına katkı sağlayabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla, TİÖ'nün Terapist ve Hasta Formları'nın Türkçe uyarlama çalışmasının (Soygüt ve Işıklı 2008) devamı olarak bu çalışmada, bilişsel davranışçı yaklaşım odaklı psikoterapi süreçlerine ilişkin değerlendirmeler temelinde, TİÖ-G'nin Türkçe Formu'nun psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

a. Çeviri çalışması

Aracın ve ilgili kılavuzun, klinik psikoloji alanında uzman üç doktora öğrencisi tarafından yapılan ön çevirisi, bu grubun da yer aldığı altı kişiden oluşan klinik psikoloji doktora öğrencileri grubu tarafından gözden geçirilmiştir. Belirtilen çalışmalar sonucu, üzerinde uzlaşılan çevirinin son hali ortalama 10 yıllık deneyimi olan 3 uzmandan oluşan bir grubun değerlendirmesine sunulmuştur. Bu gruptan, ölçeğin Türkçe ve özgün formları arasında çevirinin uygunluğu açısından değerlendirme yapmaları istenmiştir. Ayrıca, gruba iletilen standart bir form aracılığı ile ölçeği, dil kullanımı ve anlaşılabilirlik açısından incelemeleri istenmiştir. Belirtilen işleme paralel olarak, öneriler doğrultusunda yapılan düzenlemeler sonucunda ölçek son halini almıştır.

TİÖ-G'nin geçerlik çalışması öncesinde "Terapötik İttifak Ölçeği-Gözlemci Formu El Kitabı" çevirisi, seçkisiz olarak belirlenmiş iki görüşme kaydından oluşan bir set olarak, altı yargıcının değerlendirilmesine sunulmuş, kılavuzun anlaşılabilirliği, uygulanabilirliği ve kullanım güçlükleri açısından geri bildirim alınmıştır. Bu geribildirimler çerçevesinde yapılan düzeltmelerin ardından, kitapçıya son hali verilerek bu çalışma kapsamında kullanılmıştır. İzleyen aşamada, aracın güvenilirlik ve iç tutarlığının belirlenebilmesi amacıyla, görsel kayıtlar temelinde yürütülen yargıcı değerlendirmeleri incelenmiştir.

b. Asıl çalışma

Örneklem

Hastalar: Araştırmanın hasta örneklemini, 2006-2008 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Psikoterapi Araştırmaları Laboratuvarı'na (HÜ-PAL) başvuran 21-42 yaş aralığındaki 5'i kadın 1'i erkek olmak üzere toplam 6 katılımcıdan oluşturulmuştur. Hastaların ilk değerlendirmeleri Hacettepe Üniversitesi Psikiyatri

Polikliniği'nde ya da Hacettepe Üniversitesi Sağlık Merkezi'nde yapılmıştır. Araştırmada izlenen süreç, kısa süreli bilişsel davranışçı tedavi yaklaşımı olduğu için belirtilen kurumlar tarafından, yönlendirilen hastanın Eksen I duygudurum bozukluğu ya da kaygı bozukluğu tanılarından birini almış olması ve düşünce bozukluğu bulunmaması ve Eksen II bozukluğu tanısı almamış olması koşulları aranmıştır. Hastalar, ortalama 4-5 ay boyunca haftada bir oturum olmak üzere bireysel görüşmeye alınmıştır. Tüm katılımcılar, araştırma öncesinde kendilerine sözel olarak da okunmuş olan aydınlatılmış onam formunu imzalamıştır.

Terapistler ve Müdahale: HÜ-PAL; Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü bünyesinde, psikoterapi süreci değişkenlerinin incelendiği bir araştırma, uygulama ve eğitim Laboratuvarı olarak kurulmuştur. Eğitimlerinin bir parçası olarak HÜ-PAL'de uygulamalarını sürdüren 6 yüksek lisans ikinci sınıf öğrencisi bu araştırmanın terapist örneklemini oluşturmuştur. Terapist adaylarının tamamı kadındır ve yaşları 25-26 arasında değişmektedir. Her bir terapist araştırmaya katılmadan önceki bir yıllık bir zaman diliminde kuramsal ve uygulamalı nitelikte yoğun bir BDT (Bilişsel Davranışçı Terapi) eğitimi almıştır. Müdahale yöntemi olarak, yaklaşık 20 oturumluk kısa süreli BDT yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırma boyunca, terapistlere ait görüşmelerin görsel kayıtları değerlendirilmiş ve terapistler görüşmelerini süpervizyon altında sürdürmüştür. Uygulamacılar, bireysel görüşmelerini yapılandırırken "Bilişsel Terapiler: Temel İlkeler ve Ötesi" (Beck 2001) bilişsel terapi el kitabını temel almıştır. Görüşmelerin bilişsel terapiye uygunluğu, Bilişsel Terapiye Uygunluk ve Yetkinlik Ölçeği (BİLTER-UYET) aracılığıyla takip edilmiştir. Bu çalışmaya alınan görüşmelerin BİLTER-UYET ortalamaları 7 üzerinden 5.22 dir.

Yargıcılar: Doktora ve üzeri derecede, uzmanlık alanı bilişsel davranışçı terapi yaklaşımı olan üç klinik psikolog araştırmada yargıcı olarak görev almıştır. Yargıcılardan ikisinin deneyimi 6 yıl; diğerinin ise 16 yıldır.

Görsel Kayıtlar: Araştırmanın örneklemini, Hacettepe Üniversitesi Psikoterapi Araştırmaları Laboratuvarı'ndaki (HÜ-PAL) psikoterapi görüşmeleri görsel kayıt arşivinden seçilmiştir. Arşivde 15 psikoterapistten ait süreç görüşmeleri yer almaktadır. 15 terapistten 6'sı raslantısal yöntemle seçilmiştir. Seçilen 6 terapistten 3'ü görüşmeden oluşan (terapistlerin 3., 7. ve 15. görüşmeleri), toplam 18 görsel kayıt, araştırma örneklemini oluşturmak amacıyla kullanılmıştır.

TABLO 1. Puanlama Anahtarı Örneği.

1. Hastanın sorunlarının düzelmesi için terapide neler yapılması gerektiği konusunda uzlaşmanın olması (Görev Maddesi).

1 puan

Hasta, amaç ve görevlerin uygun olmadığını belirtmekte ve ev ödevleri ya da görüşme içi görevleri genellikle kabul etmemektedir. Atılması gereken adımlar konusunda terapisti ile tartışmaya girebilmektedir. Görevlere katılım gerçekleştirilmemektedir.

2 puan

Hastanın keşfetmeye karşı tereddütleri vardır ve terapistin rehberliğine girmemektedir. Terapistten uzaklaşmakta, bağılılık hissetmemekte ya da terapistle veya görevlere karşı gereken dikkati ve özeni göstermemektedir.

3 puan

Hasta, terapist tarafından yapılan açıklamalara rağmen görevlerin kendi amaçları ile ne kadar ilişkili olduğundan emin görünmemektedir. Terapistteki görevlere yönelik ikircikli bir tutum sergilemekte ya da isteksiz görünmekte ve görevleri yerine getirme konusunda direnç gösterebilmektedir (örn: sınırlı katılım).

4 puan

Uzlaşma ve/veya uzlaşmama ile ilgili eşit derecede kanıt bulunmakta ya da hiçbir kanıt bulunmamaktadır.

5 puan

Hasta, terapistin hemen hemen hiç açıklama yapmasına gerek duymadan istekle keşfe yönelmektedir. Sürece yatırım yapmakta ve görevlere aktif katılım sağlamaktadır. Terapistteki görevlerin mantığı ile ilgili her iki tarafında fikir birliği içinde oldukları hissedilmektedir.

6 puan

Hasta görevleri açık bir biçimde kabul etmekte ve bu görevlere katılmaktan memnuniyet duymaktadır. Her iki taraf da ilgili görevin amaçları ve hastaya sağlayacağı yararlar konusunda hemfikirlerdir. Bu amaçla, hasta sözü edilen görevleri konu ve durumlarla ilişkilendirebilmektedir.

7 puan

Her iki taraf görevin yerine getirilmesinden önce ve sonra görevle ilişkili olarak aynı fikirde olduklarını sıklıkla dile getirmekte ve onaylamaktadır. Hasta terapötik müdahalelere hevesli bir şekilde tepki göstermekte, içgörü kazanır görünmekte ve görevlerin uygun olduğu konusunda oldukça emin görünmektedir.

Veri toplama araçları

Bilişsel Terapiyi Uygun-Yetkin Düzeyde Yürütme Ölçeği (BİLTHER-UYET): BİLTHER-UYET, Liese ve ark. (1995) tarafından Bilişsel Terapi değerlendirilmelerinde karşılaşılan sorunların üstesinden gelebilmek ve daha güvenilir ölçümler alabilmek amacıyla geliştirilmiştir. Araç, Bilişsel Terapinin Yapısına Uygunluk, İlişki, Bilişsel Vaka Formülasyonu ve Bilişsel Tekniklerin kullanımı olmak üzere 4 alt boyutta tanımlanmış 24 maddeden oluşmaktadır. 25. madde terapistin Bilişsel Terapi açısından genel performansını değerlendirmeye yöneliktir. Ölçeğin, görüşmenin bilişsel terapiye uygunluğunu ve terapistin bilişsel terapistteki yetkinliğini ölçmeye yönelik iki eş formu bulunmaktadır. BİLTHER-UYET, Soygüt ve ark. (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı uygunluk için $\alpha=.84$, yetkinlik için $\alpha=.83$ olarak bulunmuştur. Yargıcılar arası güvenilirlik katsayılarını belirlemek amacıyla 2 yargıcıdan elde edilen veriler için mutlak uzlaşım yöntemiyle Sınıf-içi Korelasyon Katsayıları (ICC) hesaplanmıştır. Buna göre, ICC ortalamaları 'Uygunluk' boyutu için .70; 'Yetkinlik' boyutu için ise .60 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada görüşmeler sadece bilişsel terapistin uygun yürütülmesi bağlamında puanlanmıştır.

Terapötik İttifak Ölçeği-Gözlemci Formu (TİÖ-G): TİÖ-G, Titchenor ve Hill (1989) tarafından, TİÖ'nün Terapist ve Hasta Formları'nın birbiriyle uyumlu maddeleri gözlemcinin yanıtlamasına olanak sağlayacak şekilde yeniden yazılarak oluşturulmuştur. Fenton ve ark.

(2001), iki yargıcı kullanarak yaptıkları geçerlik çalışmasında TİÖ-G için Sınıf-içi Korelasyon sayısını (ICC) .70 olarak hesaplamıştır. Aynı çalışmada TİÖ-G'nin farklı ittifak ölçümleriyle orta düzeyde anlamlı ilişkiler gösterdiği (Penn için .63; CALPAS için .56; VTAS için.46) belirlenmiştir. Ölçek, 'Duygusal Bağ' (4 madde), 'Amaç' (4 madde) ve 'Görev' (4 madde) olmak üzere 3 boyutta yer alan toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Madde 4 ve madde 10 ters puanlanan maddelerdir. Her bir madde 7'li likert tipi bir ölçek üzerinden puanlanmaktadır. Yüksek puanlar, madde içinde belirtilen ittifak birleşiminin tam olarak gözlemlendiğine; düşük puanlar ise ilgili ittifak bileşeni açısından olumsuzlukların ortaya çıktığına işaret etmektedir. Boyut ve ölçek toplam puanları hesaplanırken ilgili maddelerin aritmetik ortalamaları alınmaktadır. Bu nedenle, alt boyut puanları ve ölçek toplam puanları en düşük 1 ile 7 arasında değişmektedir. Tablo 1'de ilk madde için puanlama anahtarı örnek olarak verilmiştir.

TİÖ-G oluşturulurken, puanlama amaçlı olarak kullanılabilir herhangi bir el kitapçığı ya da kullanım kılavuzu geliştirilmemiştir. Gözlemcinin yargısına dayanarak yapılan değerlendirmelerde, gözlemciye yol gösteren bir kılavuz kitapçığın kullanılmasının, alınan ölçümün güvenilirliğini artırdığı kabul edilmektedir (Soygüt ve ark. 2008). TİÖ-G'nin puanlamasında yol gösterici olarak kullanılabilir ilk metin, Raue ve ark. (1991) tarafından geliştirilmiştir. Bu kılavuz metin içerisinde maddelerin nasıl puanlanması gerektiğine ilişkin kısa bilgilere ve ittifakın kalitesini yansıttığı düşünülen oturum içi

TABLO 2. Maddeler için Yargıcılar Arası Uzlaşım Katsayıları.

Madde	Cronbach alfa	%95 Güven aralığı		Sd ₁	Sd ₂	F	p
		ICC Tekli (single)	ICC Avaraj				
1	.82	.59 (.33-.80)	.81 (.60-.93)	17	34	5.47	.000
2	.91	.78 (.59-.90)	.92 (.81-.97)	17	34	11.34	.000
3	.87	.66 (.42-.84)	.86 (.68-.94)	17	34	7.55	.000
4	.87	.69 (.46-.86)	.87 (.72-.95)	17	34	7.83	.000
5	.84	.65 (.40-.84)	.85 (.65-.94)	17	34	6.30	.000
6	.80	.55 (.28-.76)	.78 (.53-.91)	17	34	4.80	.000
7	.84	.58 (.31-.80)	.81 (.57-.92)	17	34	6.08	.000
8	.90	.72 (.49-.87)	.88 (.74-.95)	17	34	9.57	.000
9	.89	.70 (.45-.86)	.87 (.71-.95)	17	34	9.25	.000
10	.85	.65 (.40-.85)	.85 (.67-.94)	17	34	6.62	.000
11	.81	.60 (.33-.80)	.81 (.60-.93)	17	34	5.34	.000
12	.92	.76 (.56-.89)	.91 (.79-.96)	17	34	11.58	.000

davranışlara yer verilmiştir. Raue ve arkadaşlarının kılavuz metnindeki yetersizliklerini göz önünde bulundurarak, Wang ve ark. (2005), oldukça kapsamlı bir kılavuz olan “Terapötik İttifak Ölçeği-Gözlemci Formu El Kitapçığı”nı geliştirmiştir. Bu kılavuz kitapçıkta ölçeğin uygulama mantığı ve genel puanlama ilkeleri kapsamlı olarak aktarılmış ve her bir madde için puanlama ölçütleri detaylı olarak verilmiştir.

BULGULAR

Görüşmelerin bilişsel terapiye uygunluğu, BİLTER-UYET (Bilişsel Terapide Uygunluk ve Yetkinlik Ölçeği) aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, geçerlik çalışmasında kullanılan 18 görüşme klinik psikoloji alanında doktora derecesine sahip, BİLTER-UYET’i puanlama konusunda eğitilmiş ve deneyimli bir yargıcının değerlendirmesine sunulmuştur. Bir görüşmenin BİLTER-UYET toplam puanının en az 3 olması örnekleme dahil olma ölçütü olarak aranmıştır. Analiz sonuçları, grubun bilişsel terapiyi temsil etmeye uygun bir örneklem olduğuna işaret etmiştir. Örnekleme bilişsel terapiye uygunluk açısından tanımlayan parametreler aşağıda sunulmuştur: Yapı: Ort.=5.33, SS=.92, En düşük=3.33 ve En yüksek=6.88; İlişki: Ort.=5.48, SS=1.12, En düşük=3.30 ve En yüksek=7.00; Vaka Formülasyonu: Ort.=5.16, SS=1.14, En düşük=2.33 ve En yüksek=7.00; Teknik: Ort.=4.97, SS=1.30, En düşük=3.14 ve En yüksek=7.00;

Biliter-Uyet Toplam Puanı: Ort.=5.22, SS=1.05, En düşük=3.14 ve En yüksek=6.94. İzleyen aşamada, TİÖ-G’nin yargıcılararası güvenilirliği ve iç tutarlılığı hesaplanmıştır. Ek olarak, Andrusyna ve ark. (2001), TİÖ-G’nin faktör yapısı için önerdikleri modelin çalışmanın örneklemine uygunluğu Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi yöntemiyle sorgulanmıştır.

Yargıcılararası güvenilirlik

Yargıcılararası uzlaşım düzeyi, herbir madde, her bir alt boyut (amaç, görev, duygusal bağ) ve ölçek toplam puanı (TİÖ-G toplam puan) için Sınıf-içi Korelasyon Katsayısı (ICC) tekniği kullanılarak hesaplanmıştır. Tüm yargıcılar tarafından değerlendirilen 18 oturumda her bir madde için, seçkisiz etki (random-effect) ICC mutlak uzlaşım yöntemi kullanılarak elde edilen, yargıcılararası uzlaşım katsayıları Tablo 2’de özetlenmiştir.

Analiz sonuçları tüm maddeler için 3 yargıcı arasında anlamlı derecede uzlaşma olduğuna işaret etmektedir. TİÖ-G’nun maddelerine ait Tekli (Single) ICC değerleri .55 ile .78 arasında değişmektedir. Ölçek toplam puanı ve alt boyut puanları için seçkisiz etki ICC mutlak uzlaşım yöntemi kullanılarak elde edilen yargıcılararası uzlaşım katsayıları Tablo 3’te özetlenmiştir.

Analiz sonuçları, ‘Görev’ (ICC=.78, $F_{(17-34)}=11.67$, $p<.000$), ‘Amaç’ (ICC=.70, $F_{(17-34)}=8.28$, $p<.000$) ve

TABLO 3. Toplam ve Alt Boyutlar İçin Yargıcılar Arası Uzlaşım Katsayıları.

Boyut	Cronbach alfa	%95 Güven aralığı		Sd ₁	Sd ₂	F	p
		ICC tekli (single)	ICC Avaraj				
Görev	.92	.78 (.59-.90)	.88 (.81-.97)	17	34	11.67	.000
Amaç	.88	.70 (.47-.86)	.92 (.71-.95)	17	34	8.28	.000
Duygusal bağ	.90	.73 (.52-.88)	.89 (.76-.96)	17	34	9.93	.000
Toplam	.91	.75 (.54-.88)	.90 (.78-.96)	17	34	10.39	.000

'Duygusal Bağ' (ICC=.73, $F_{(17-34)}=9.93$, $p<.000$) alt boyutları için 3 yargıcı arasında anlamlı derecede uzlaşma olduğuna işaret etmektedir. Ek olarak, ölçek toplam puanları açısından da anlamlı bir uzlaşma olduğu belirlenmiştir (ICC=.75, $F_{(17-34)}=10.39$, $p<.000$).

İç tutarlılık

TİÖ-G'nin iç tutarlılığı, ölçeğin tamamını ve alt boyutlarını oluşturan maddelerin Cronbach Alfa değerleri 3 yargıcı için ayrı ayrı hesaplanarak saptanmıştır. Genel sütununda verilen alt boyutlar ve ölçeğin tamamı için Cronbach α değerleri hesaplanırken her madde için yargıcı değerlendirilmelerinin puan ortalamaları kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4'te aktarılmıştır.

Analiz sonuçları, TİÖ-G'nun tamamı ve alt boyutlarının 3 yargıcı için de istenilen iç tutarlılığa ($\alpha>.70$) sahip olduğuna işaret etmiştir. Yargıcı ortalamalarına dayanan genel değerlendirme sonuçları ölçeğin iç tutarlılığının oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir ($\alpha>.90$). Bu durumun, ölçeğin genel bir ittifak faktörünü ölçüyor olabileceği görüşünü desteklediği düşünülmüştür. Yargıcı ortalamaları temel alınarak yapılan madde toplam korelasyonları Tablo 5'te verilmiştir.

Analiz sonuçları, TİÖ-G formunun madde toplam korelasyonlarının .84 ile .96 arasında değiştiğine işaret etmiştir. Bu, TİÖ-G oluşturan maddelerin ortak bir itti-

fak olgusunu doğrulukla ölçtüğünü göstermiştir. Ek olarak, ölçekten çıkarılacak herhangi bir maddenin ölçeğin iç tutarlılığını azaltacağı belirlenmiştir. Yargıcı puanlamalarının ortalamalarına dayanan analizler, ölçeğin ortalamasının 60.61 ve standart sapmasının 11.90 olduğunu göstermiştir.

Terapötik ittifakın bilişsel terapidaki yapısı

Örneklem sayısının sınırlılığı göz önünde bulundurulduğunda, TİÖ-G'nin faktör yapısının bu çalışma kapsamında değerlendirilmesi uygun görünmemektedir. Bununla birlikte, eldeki sınırlı örneklem üzerinden elde edilen olası örüntünün giriş bölümünde aktarılan ittifak yapılarından hangisine yakın olduğunun belirlenmesinin ileride yapılacak araştırmalara katkı sağlayabileceği düşünülmüş ve belirtilen sınırlılıklar göz önünde bulundurularak faktör analizi incelemesi yapılmıştır. Bu amaçla, Temel Birleşenler Analizi yürütülmüş ve ölçeğin faktör yapısı ikiye zorlanarak, Varimax rotasyon yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçları tablo 6'da aktarılmıştır.

Tablo 6'daki rotasyonsuz faktör yük değerleri incelendiğinde, tüm ölçek maddelerinin temel bir faktöre yüklendiği görülmektedir. Bu faktörün özdeğerinin 10 olduğu ve ölçeğe ilişkin toplam varyansın %83.39'unu yordayabildiği belirlenmiştir. Buna göre, bilişsel terapidde gözlenen ittifak olgusunun temel bir faktör tarafından yordandığı düşünülebilir. Bir temel faktör altında yer alan etkileşimli iki faktörün varlığı savını sınamak amacıyla faktör yapısı 2'ye zorlandığında elde edilen sonuçlar Tablo 6'da döndürülmüş faktör yapısı sütununda aktarılmıştır. Buna göre, Faktör 1 ittifakın %49.19'unu ölçmektedir ve özdeğeri 5.90'dır. Öz değeri 4.79 olarak belirlenen Faktör 2 ise ittifakın %40'nı ölçmektedir. Her iki faktör birarada ittifakın %89.19'unu yordayabilmektedir. Faktörlerin altında yer alan maddeler incelendiğinde: 'Görev' ve 'Amaç' boyutlarına ait maddelerin Faktör 1'in altında toplandığı ve 'Duygusal Bağ' boyutuna ait maddelerin Faktör 2'nin altına girdiği görülmüştür.

TABLO 4. İç Tutarlılık Katsayıları.

	Cronbach's alfa			
	Yargıcı 1	Yargıcı 2	Yargıcı 3	Genel
Görev	.93	.95	.97	.97
Amaç	.89	.94	.91	.93
Duygusal bağ	.79	.93	.94	.94
Tüm ölçek	.96	.98	.98	.98

TABLO 5. Madde Toplam Korelasyonları.

Madde		ort.	SS	a	b
1	Danışanın durumunun iyileştirilmesine yönelik atılan adımlar konusunda anlaşmanın bulunması (Görev)	4.85	1.20	.905	.977
2	Danışan ve terapistin, terapide yapılmakta olanların yararı konusunda uzlaşmanın olması (Görev)	4.75	1.24	.952	.976
3	Danışan ve terapistin birbirine yakın hissetmeleri (Bağ)	4.92	1.06	.841	.979
4*	Her iki tarafın terapide neye ulaşmak istedikleri konusunda şüphelerinin ya da yanlış anlamalarının olması (Amaç)	5.02	1.33	.954	.976
5	Danışanın, terapistin kendisine yardım edebileceğine güvenmesi (Bağ)	4.91	1.11	.885	.978
6	Danışan ve terapistin ortak amaçlar üzerinde çalışması (Amaç)	5.35	.81	.840	.979
7	Danışanın, terapistin onu insan olarak takdir ettiğini hissetmesi (Bağ)	5.24	.70	.816	.980
8	Üzerinde çalışılanların hasta açısından önemi konusunda uzlaşma olması (Görev)	5.35	1.02	.910	.977
9	Terapist ve danışan arasında karşılıklı bir güvenin olması (Bağ)	5.41	.87	.915	.978
10*	Danışan ve terapistin, danışanın asil sorunlarının neler olduğu konusunda farklı düşünmesi (Amaç)	5.26	1.22	.881	.978
11	Danışan ve terapistin ne tür değişikliklerin danışanın yararına olacağı konusunda anlaşmaya varmış olması (Amaç)	4.65	1.23	.896	.978
12	Danışanın, sorunlarının ele alınma yolunun doğru olduğuna inanması (Görev)	4.89	1.19	.955	.976

*: Ters Puanlanan Maddeler; a: Madde Toplam Korelasyonu; b: Madde Çıkarıldığında Cronbach's Alpha Değeri.

Sadece, bir 'Amaç' maddesi olan 10. madde Faktör 2'ye yüklenmiştir.

TARTIŞMA

Aktarılan bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, TİÖ-G Türkçe Formu'nun kabul edilebilir düzeyde geçerli ve güvenilir olduğu görülmektedir. Analizler temelinde değerlendirildiğinde bulgular, bağımsız yargıcıların puanları arasında 12 maddenin tamamı için bir uzlaşma düzeyine ulaşılabildiğine, dolayısıyla güvenilirliğe işaret etmektedir. Bilindiği gibi, bireysel olarak maddeler üzerinde elde edilen uzlaşım düzeyleri, maddelerin güvenilirliği hakkında bilgi verse de, ölçeğin tutarlı bir şekilde puanlanabildiğinin asıl göstergesi alt boyut toplamaları ve genel ölçek toplam puanında gözlenen uzlaşım düzeyleridir. Bu açıdan çalışmamızda, elde edilen sonuçların istatistiksel olarak anlamlı bir uzlaşma işaret etmesinin yanı sıra, önceki çalışmalarda elde edilen güvenilirlik değerlerine oldukça yakın olduğu gözlenmektedir (Andrusyna ve ark. 2001, Fenton ve ark. 2001). Fenton ve ark. (2001), iki yargıcı kullanarak yaptıkları geçerlik çalışmasında TİÖ-G için Sınıf-içi Korelasyon sayısını ICC=.70 olarak hesaplamıştır. Aynı çalışmada TİÖ-G'nin farklı ittifak ölçümleriyle orta düzeyde anlamlı ilişkilere işaret ettiği (Penn için .63; CALPAS için

.56; VTAS için.46); ancak, TİÖ'nün Terapist ve Hasta bildirimleriyle anlamlı ilişkiler göstermediği belirlenmiştir (TİÖ-T için .27 ve TİÖ-H için .03).

Ölçeğin geçerliğine ilişkin değerlendirmelerde ise, madde toplam korelasyonu ve iç tutarlılık hesaplamaları temel alınmıştır. Buna göre, herbir TİÖ-G maddesinin madde toplam korelasyonları istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek katsayılara işaret etmiştir. Bu sonuçlar, her bir maddenin ölçeğe istatistiksel olarak anlamlı katkıda bulunduğunu göstermiştir. İç tutarlılık analizleri, alt boyutlar ve ölçeğin tamamı içinde elde edilen Cronbach Alfa katsayılarının oldukça yüksek olduğunu göstermiştir. Yüksek iç tutarlılık katsayıları, sıklıkla, ölçeği oluşturan maddelerin tamamının aynı olguyu tek bir boyut üzerinde ölçtüğüne işaret etmektedir. Bu nedenle, çalışma sonuçları bilişsel terapide ortaya çıkan ittifakın tek bir faktörden oluştuğunu savunan görüşleri destekler niteliktedir (Hatcher ve Barends 1996, Salvio ve ark. 1992). Giriş bölümünde de aktarıldığı gibi, bazı psikometrik çalışmalar, Bordin'in Terapötik İttifak olgusunun yapı açısından farklı biçimlerde tanımlanabileceğine dikkat çekmektedir. Bu açıdan, belirtilen çalışmaların sonuçları, tek faktöre, iki faktöre ve temel bir faktörün altında yer alan etkileşimli 2 faktöre dayanan 3 farklı yapı modellerine işaret etmektedir. Bununla birlikte, belirtilen

TABLO 6. Faktör Analizi (Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi) Sonuçları.

Madde	Faktör ortak varyansı	Faktör yük değeri	Döndürme sonrası yük değeri	
			Faktör 1 Yük değeri	Faktör 2 Yük değeri
1	.946	.919	.899	.371
11	.927	.913	.886	.377
2	.942	.959	.818	.523
12	.935	.962	.786	.563
8	.872	.926	.774	.523
6	.773	.861	.763	.437
4	.926	.962	.736	.620
3	.948	.869	.360	.905
10	.918	.905	.469	.836
7	.808	.843	.425	.792
9	.870	.927	.622	.695
5	.820	.902	.620	.660

Açıklanan varyans
Toplam: %89.19, Faktör 1: %49.19, Faktör 2: %40

ana ittifak faktörünün altında etkileşimli faktörlerin bulunma ihtimali sınanmamış bir varsayım olarak devam etmektedir. Örneklemin faktör analizi için oldukça kısıtlı olmasına karşın, çalışmamızda, belirtilen varsayımı sınamak için ölçeğin faktör yapısı incelenmiştir. Başka bir deyişle, bu noktada hedeflenen, TİÖ-G'nin faktör yapısının belirlenmesi olmayıp, Bilişsel Terapi yapısına uygun olduğu belirlenen örneklemin bu yapılarından hangisine yakın olduğuna ilişkin bir ön tespit yapabilmektir. Bu açıdan analiz sonuçları, maddelerin serbest olarak analize dahil edildiklerinde tek bir ittifak başlığı altında toplandıklarına işaret etmiştir. Buna göre belirtilen faktör, ittifak konusundaki değişimin % 90'na yakını yordayabilmektedir. Etkileşimli faktörler varsayımını test edebilmek için faktör sayısı 2'ye zorlandığında, literatürün de vurguladığı gibi maddelerin 'Duygusal Bağ ve 'Görev-Amaç' olmak üzere iki faktör altında toplandıkları gözlenmiştir (Hatcher ve Gillaspay 2006, Andrusyna ve ark. 2001). Analizin ilginç sonuçlarından biri de 'Görev-Amaç' boyutunun yordayabildiği ittifak yüzdesi ile 'Duygusal Bağ'ın yordayabildiği ittifak yüzdesinin neredeyse denk olmasıdır. Sonuçlar, Andrusyna ve arkadaşlarının (2001) bilişsel terapiye uygun olduğunu düşündükleri Uyum/Güven ve İlişki baş-

lıkları altındaki iki faktörlü bir modeli desteklemiş ve bu iki faktörün ittifak üzerindeki paylaşımlarının önemli düzeyde örtüştüğüne işaret etmiştir. Faktör analizi sonuçları madde 5'in ve 9'un her iki faktöre neredeyse eşit düzeyde yüklendiğini göstermiştir. Bu bulgu, örneklem grubunun oldukça sınırlı olmasına bağlı olarak tepki çeşitliliğinin azalmasıyla ilişkili olabilir. Ayrıca, her iki maddede ortak bir şekilde terapist ve hastanın birbirlerine güveninin ve tedaviye güveninin sorgulanıyor olması da belirtilen bulgunun diğer bir nedeni olarak düşünülebilir. Güvenin, hem bağın kurulabilmesi hem de görevlerin yerine getirilebilmesi için gerekli olduğu ön kabulünden hareketle, belirtilen maddelerin, her iki faktörle de ilişkisinin olması beklenebilir. Bu açıdan, örneklemin faktör analizi için oldukça sınırlı olduğu göz önünde bulundurularak, bu bulguların geniş bir örneklemede doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla yeniden sınanması gerekmektedir.

Çalışmanın en önemli sınırlılığı, örneklemin oluşturduğu görüşme sayısının az olmasıdır. Benzer çalışmalar değerlendirildiğinde görüşme örnekleminin daha geniş olmasına karşın müdahale türünün ve koşullarının daha az standardize edilebildiği görülmektedir. Örneğin, Fenton ve arkadaşlarının (2001) çalışmasında 44 terapi görüşmesinin değerlendirmeye alınmasına karşın, bunlardan sadece 21 tanesi bilişsel terapi olarak tanımlanmıştır. Ancak, bilişsel terapiye uygunluk ne bir ölçüm aracı, ne de süpervizör görüşüyle desteklenmemiştir. Bu çalışmada bilişsel terapiye uygunluk ölçütlerinin karşılanması, müdahalelerin standart biçimde uygulanması, tek bir kurum ve eşit deneyime sahip terapistler aracılığıyla uygulanması ve değerlendirmelerin sadece görsel kayıtlar üzerinden yapılması gibi katı ölçütlerin kullanılması örneklemin sınırlı kalmasına yol açmıştır. Bu çalışmanın örnekleminin test-tekrar test gibi geçerlik analizleri ya da faktör analizi gibi yapı analizleri için oldukça kısıtlı olmasına karşın, küçük örneklerle yürütülebilen yargıculararası güvenilirlik için kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın uygulama ve araştırma literatürüne katkısının, ittifak anlamamızda daha nesnel olan gözlemci değerlendirmelerini de kullanabilmemize olanak sağlayacak güvenilir bir ölçek kazandırmış olması olarak düşünülmektedir. Diğer önemli katkısı ise süpervizyon ve eğitimlerde de kullanılabilir bir kılavuz kitapçığın Türkçe'ye uyarlanmış olması olarak görülmektedir. Bu yeni araçlar sayesinde ittifakın yapısına ve ittifak ve psikoterapi sonuç değişkenleri arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesine ilişkin araştırmalarımızın önemli bir ivme kazanacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Andrusyna TP, Tang TZ, DeRubeis RJ ve ark. (2001) The factor structure of the working alliance inventory in cognitive-behavioral therapy. *J Psychother Pract and Res*, 10: 173-8.
- Beck JS (1995) *Bilişsel Terapi: Temel İlkeler ve Ötesi* (Çev. N Hisli Şahin). Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 2001.
- Busseri MA, Tyler JD (2003) Interchangeability of the working alliance inventory and working alliance inventory-short form. *Psychol Assess*, 15: 193-7.
- Bordin ES (1979) The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 16: 252-260.
- Bordin ES (1980) A psychodynamic view of counseling psychology. *Counseling Psychologist*, 9: 62-70.
- Fenton LR, Cecero JJ, Nich C ve ark. (2001) Perspective is everything: the predictive validity of six working alliance instruments. *J Psychother Pract and Res*, 10: 262-8.
- Hatcher R, Barends A (1996) Patients view of the alliance in psychotherapy: exploratory factor analysis of three alliance measures. *J Consult & Clin Psychol*, 64: 1326-1336.
- Hatcher RL, Gillaspay JA (2006) Development and validation of a revised short version of the working alliance inventory. *Psychother Res*, 16:12-/25.
- Horvath AO, Greenberg LS (1989) Development and validation of the working alliance inventory. *J Counsel Psychol*, 36: 223-233.
- Horvath AO, Symonds BD (1991) Relation between working alliance and outcome in psychotherapy: a meta-analysis. *J Counsel Psychol*, 38: 139-149.
- Liese BS, Barber JP, Beck AT ve ark. (1995) *The Cognitive Therapy Adherence and Competence Scale*, Unpublished instrument, University of Kansas Medical Center.
- Martin DJ, Garske JP, Davis MK ve ark. (2000) Relation of the therapeutic alliance with outcome and other variables: a meta-analytic review. *J Consult Clin Psychol*, 68: 438-450.
- Raue PJ, Castonguay LG, Newman M ve ark. (1991) *Guidelines for the working alliance inventory-observer form*. Unpublished instrument, State University of New York at Stony Brook.
- Salvio M, Beutler L, Wood J ve ark. (1992) The strength of the therapeutic alliance in three treatments for depression. *Psychother Res*, 2: 31-36.
- Soygüt G, Işıklı S (2008) Terapötik ittifakın değerlendirilmesi: terapötik ittifak ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19:398-408.
- Soygüt G, Uluç S, Tüzün Z ve ark. (2008) Bilişsel terapiyi uygun-yetkin düzeyde yürütme ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerliğine ilişkin bir ön çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19: 177-186.
- Safran JD, Muran JC (2000) *Negotiating the Therapeutic Alliance: A Relational Treatment Guide*. New York Guilford Press, s. 30-71.
- Titchenor V, Hill CE (1989) A comparison of six measures of working alliance. *Psychother*, 26: 195-9.
- Tracey TJ, Kokotovic AM (1989) Factor structure of the working alliance inventory: psychological assessment. *J Consult Clin Psychol*, 1: 207-210.
- Wang V, Darchuk A, Fende J ve ark. (2005) *Manuel for the working alliance inventory-observer form, short form*. Unpublished instrument, Ohio University Department of Psychology.